

Глазова Н.О.,
учениця,
Бердянська спеціалізована школа № 16
з поглибленим вивченням іноземних мов,
науковий керівник – учитель-методист вищої категорії **О.В. Ньюкало**

“АСТРАЛЬНИЙ” КОМПОНЕНТ ПОЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ СВІТУ В.СТУСА

Дослідження індивідуального стилю письменників, характеристика їх мовновиражальних засобів належать до актуальних питань сучасної лінгвостилістики. Художні твори є дзеркалом, у якому відбиті процеси, характерні для певного етапу розвитку літературної мови. Саме тому опис індивідуального стилю письменників – необхідна складова загального дослідження національної художньої мови, що й обумовлює **актуальність** обраної теми.

Мета – дослідити особливості реалізації метафори на позначення “астральної” моделі світу у художніх текстах В. Стуса.

“Астральний” компонент поетичної моделі світу В. Стуса містить назви таких небесних світил, як *зірка, сонце, місяць, сузір’я*. Головну роль за метафоричного перенесення відіграють у поета зорові асоціації: мерехтіння зір, яскраве чи затьмарене їхнє світло, форма, з’ява і зникнення тощо.

Образи *неба, сонця, місяця, зірок* є своєрідними лакмусовими папірцями для виявлення індивідуального світобачення митця, його своєрідної художньої манери. Зокрема, образ *зірки* співвідносять з компонентом верх – архетипної опозиції (верх – низ), він конотує позитивну оцінну інформацію. Образне змалювання зірок у контексті “*Але возрадуйся тепер ти, як місячний засіявсь лан*” [2, 405] досягається завдяки актуалізації семими “дрібного сипучого матеріалу”, хоч лексема *зорі* опущена. У словосполученні *місячний лан* спостерігаємо архаїчний мотив ототожнення неба з полем, адже українці, “як і всі народи з давніх-давен у своїй міфології переносили поперед усього землю на небо...” [1, 4].

Глибокого символічного значення В. Стус надає астроніму *сонце*. Воно є джерелом земного життя і світла. Ф. Уїлрайт визначає *світло* як найширший архетип [3, 100–101], що є носієм певних конотацій, пов’язаних із *вогнем*, бо у давні часи існувала асоціація вогню з ідеєю верху. “Вогонь має злітати вгору, і, більше того, джерелом земного вогню і світла є, нарешті, сонце, що кожного дня перебуває над нами високо у ясному небі” [3, 102].

Зокрема, характерною рисою метафор на позначення небесних світил у В. Стуса є накладання семантичних полів лексем *сонце* і *вогонь*. У контексті “*І сонце – твоє, простопадне – кипить*” [2, 355] лексема *сонце* підсилена семемою “висока температура плавлення”. Те ж саме спостерігаємо у рядках: “*І сонце, сонце, со- несамовите топилу сланцю перегірклий мед*” [2, 443]. Ряд *сонце, сонце, со-* символізує величність цього небесного світила, а також

довготривалість самого процесу плавлення. Лексема *несамовите* несе у собі негативну конотацію, тому у поєднанні з астронімом, що символізує світло, тепло, утворює антитезу. Контрастним є поєднання лексем у словосполученні *перегірклий мед*, бо мед сам по собі є продуктом, солодким за смаком. Це словосполучення символізує гіркоту життя, труднощі.

Схожі мотиви спостерігаємо у рядках: *“І сонце, в душу світячи, не гріє: в змертвілих лицях – відумерла ніч”* [2, 360]. У цьому контексті *сонце* суперечить своїй головній функції як небесного світила – гріти, нести тепло. *Сонце* є християнським провісником великих і страшних прийдешніх подій у долях людини і світу [4, 96]. Відбувається контрастне зіткнення двох понять – сонця та ночі.

В. Стус за допомогою образу *сонця* передає оптимістичний настрій ліричного героя, його надію на краще майбутнє: *“І зблисне сонце, і забродить сік в тих овочах, що довго літа ждали і старіли в чеканні”* [2, 416]. У цьому контексті небесне світило виступає чинником, що призведе до змін. В образі овочів автор змальовує ув’язнених.

Астронім *місяць* В. Стус в основному використовує для передачі певних почуттів. Зокрема, у контексті *“Місячне сяйво лле сиву куделю мрій”* [2, 418] метафора несе у собі значення ностальгії, спогадів і сподівань, які на певний момент є нездійсненими. “Водяні” якості, притаманні небу, надано і небесним світилам. *Місяць* уявляється авторові в образі ріки, сповненої блискучої рідини.

Мотив божевілья, безнадії, який часто звучить у поезії В. Стуса, ілюстрований також образом *місяця*: *“Уже божеволіє місяць між ультрамаринових хмар”* [2, 487]. Для поета характерний прийом опредмечення почуттів для створення особливого емоційного напруження. Ліричний герой не може знайти собі місця, він перебуває у такій важкій ситуації (його фізичний та духовний стан), що навіть *місяць* тут втрачає розум. Цими рядками вірша письменник-екзистенціаліст передає приреченість та абсурдність буття.

Автор у контексті *“Сузір’я знов лаштуються в танець, метелиця от-от займеться виром”* [2, 431] говорить про перипетії, які чекають попереду. Астронім *сузір’я* виступає тут як передвісник чогось злого та невтішного. Словосполучення *лаштуються у танець* підкреслює нагнітання подій, неприємностей.

Образ *неба* вжито досить часто у метафорах, що відбивають художнє бачення В. Стусом астральної моделі світу. ПМС поета становить собою триярусну конструкцію, де *небо* належить космосу, але автор постійно декларує впливовість макрокосмосу (і *неба* у тому числі) на мікрокосмос людини (душу, серце, долю).

Верх (*небо*) співвіднесено з вірою, Богом, душами праведників. Так, у контекстах *“Вони грішать – і небо їм прощає цю самоту, цю зиму, цю пільму”* [2, 479] та *“Заворушилось небо. Ожило весняним добрим громом. Глас Господній начитує старозавітню книгу”* [2, 378] проведено паралель *небо – Бог*, тому й надано лексемі *небо* значення “права прощати”. У цих рядках поет показує мізерність світу, абсурдність буття людини, самотність.

У контексті “*А над смарагдом луки уже нависло небо гробове*” [2, 357] поет відбиває уявлення давніх українців про *небо*. Одне з перелічених П. Чубинським уявлень: “небо – здоровенне покривало” – реалізовано у метафорі *нависло небо гробове*. Відбувається контрастне зіткнення двох образів – *смарагд луки* і *небо гробове*, що свідчить про прихід тяжких часів, передчуття чогось страшного, світла картина природи враз змінюється моторошними реаліями.

Таким чином, серед метафор на позначення “астральної” моделі світу найчисленніші групи становлять конструкції з компонентами *зірка* та *сонце*, які базуються переважно на основі зорових асоціацій і є домінантами поетичної моделі світу В. Стуса.

Література

1. Костомаров М. Слов'янська міфологія / М. Костомаров. – К. : Либідь, 1994. – 384 с.
2. Стус В. Час творчості / В. Стус. – К. : Дніпро, 2005. – 704 с.
3. Уилрайт Ф. Метафора и реальность / Ф. Уилрайт // Теория метафоры. – М. : Прогресс. – С. 82–110.
4. Філон М. Символічні значення лексичних одиниць у поезії Тараса Шевченка / М. Філон // Слово про Шевченка. – Х. : Основа, 1998. – С. 92–102.

Глазова С.М.,

кандидат філологічних наук, доцент,
Бердянський державний педагогічний університет

ЕФЕКТ КОМПРЕСІЇ ПОЯСНЮВАЛЬНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

За характером ілокутивної цілі, притаманної тим чи іншим висловленням, традиційно виділяють такі основні п'ять груп, як репрезентативи (констативи), директиви, комісиви, експресиви та декларативи [4, 180 – 188]. У кожній із названих груп диференціюють різновиди. Критерієм для об'єднання певних різновидів у групи за характером мовленнєвих дій є мета – задум, внутрішньо притаманний їм [5, 252]. Обмеження щодо використання пояснювально-ототожнювальних висловлень у функції тих чи інших ілокутивних типів та різновидів все ж не є визначальними і не впливають на констатацію того факту, що досліджувані конструкції становлять питомо плідне синтаксичне явище, призначене для забезпечення мовленнєвих потреб людини на шляху до порозуміння, що й свідчить про **актуальність** обраної теми дослідження.

Мета – дослідити особливості функціонування ілокутивних актів комісивного типу як пояснювальних висловлювань в сучасній українській мові.

Свій прагматичний потенціал пояснювальні конструкції виявляють також у ролі ілокутивних актів комісивного типу. Характерною ознакою цього типу